

پژوهش محوری

در گام سوم تولید نرم افزارهای نور

حجت الاسلام و المسلمین اکبر راشدی نیا* ✍️

اشاره

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، پیشگام در داده پردازی علوم اسلامی است که تاکنون نرم افزارهای بسیاری را در حوزه های مختلف علوم اسلامی تولید کرده است. این مرکز در مسیر سی ساله دیجیتال سازی متون و تولید نرم افزارها، تاکنون مراحل مختلفی را طی نموده که می توان مجموعه فعالیت های گذشته را دو گام اساسی و بنیادی دانست. اینک، گام سوم تولیدات نرم افزاری نور، با ارائه نرم افزار جامع فقه ۳ آغاز شده است. این برنامه در راستای ایجاد امکانات و دسترسی های پژوهشی به محقق، ویژگی های برجسته ای دارد. در این نوشتار، ضمن تشریح این گام های سه گانه، مهم ترین ویژگی های پژوهشی جامع فقه ۳ معرفی شده است.

کلیدواژه‌گان: جامع فقه ۳، پژوهش های فقهی، هوشمندسازی متون، نرم افزارهای نور.

* معاون پژوهش مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

درآمد

علم فقه در میان علوم اسلامی، از جایگاه والایی برخوردار است. این علم آسمانی، تداوم و رشد و بالندگی خود را مدیون فکر، اندیشه و تألیفات ارزنده عالمان فرزانه‌ای می‌داند که با تمام وجود، در طول تاریخ به پاسداری و صیانت از مکتب حیات‌بخش اسلام همت گماشته، با کج‌روی‌ها و انحرافات مقابله نمودند و گوشه‌ای از کوشش‌های فکری و علمی آنان در کتاب‌ها و آثارشان تجلی یافته است. با وجود این، اجتهاد و فقه سنتی در عین حال که میراث گران‌قدری برای فرهنگ و تمدن اسلامی به شمار می‌رود، اگر به سوی شیوه‌های نو و ابزارهای تازه استخراج‌شده و تبیین اندیشه‌ها و مبانی فقهی حرکت نکند، نمی‌تواند کارآمدی خود را برای جهان امروز حفظ نماید. در این راستا، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) با در نظر گرفتن این مهم و بر اساس ضرورت و اهدافی که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد، به بازتولید برنامه‌های فقهی خود، از جمله پروژه جامع فقه ۳، اقدام نموده است.

نرم‌افزار جامع فقه ۳، اولین پروژه از گام سوم تولیدات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است. این مرکز، پیش از این در مسیر آماده‌سازی و تولید محصولات نرم‌افزاری خود دو گام یا دو مرحله را پشت سر گذاشته است و اکنون با تولید نرم‌افزار جامع فقه ۳، وارد گام سوم شده است.

گام اول: تثبیت جایگاه و نقش رایانه در تحقیقات اسلامی

گام نخست، فرهنگ‌سازی و اثبات تأثیر استفاده از رایانه در علوم اسلامی بود که در سال‌های ابتدایی مرکز شکل گرفت. در این مرحله، لازم بود اطلاعات اولیه‌ای را که آماده شده بود، در محضر بزرگان و صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه ارائه شود و با این کار، ضرورت استفاده از رایانه در حوزه پژوهش‌های اسلامی به ایشان منتقل گردد.

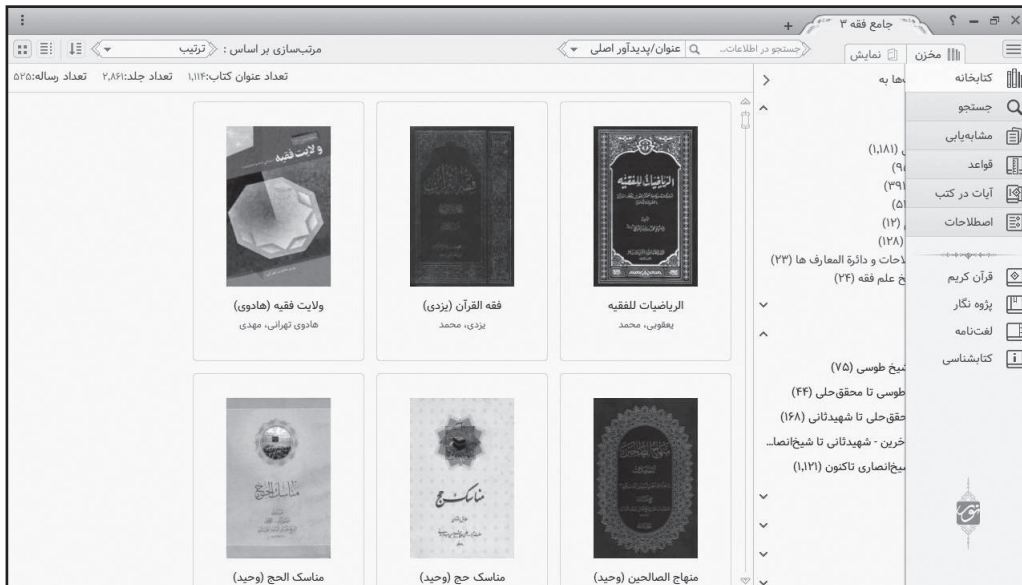
برای تحقق گام اول، متون اصلی علوم اسلامی به صورت دیجیتالی درآمد. در حوزه فقه، کتاب‌های: شرح لمعه، مکاسب شیخ انصاری، شرایع، عروه الوثقی و بعدها کتاب‌هایی مانند ریاض و مستمسک عروه الوثقی دیجیتالی شد. هم‌زمان، در

علم فلسفه کتاب‌های: اسفار، شفا و شرح اشارات کار شد و در حوزه حدیث، کتاب‌های: کافی، استبصار، تهذیب و من لا یحضره الفقیه به انجام رسید و بعدها هم کتاب‌هایی مانند وسایل الشیعه و در ادامه کتاب بحار الأنوار به آنها اضافه گردید. در گام اول، منابع دیجیتالی‌شده محدود بود؛ چون هدف این بود که قدرت تأثیرگذاری رایانه در تحقیقات علوم اسلامی نشان داده شود. البته باید افزود که سخت‌افزارهای آن زمان نیز با محدودیت همراه بودند و امکان عرضه حجم گسترده اطلاعات را نداشتند. از این رو، نرم‌افزارهای تولیدی مشتمل بر منابع اولیه و مهم در هر علم بود و بیشترین فعالیت پژوهشی مرکز بر روی تحلیل این متون اختصاص می‌یافت.

گام دوم: تولید نرم‌افزارهای جامع در علوم مختلف اسلامی

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی با نهادینه شدن نقش رایانه در فعالیت‌های پژوهشی، به مرحله جدیدی از فعالیت‌های خود وارد شد. در این مرحله، از یک سو مرکز به این نتیجه رسیده بود که توانایی دیجیتال‌سازی متون بسیاری را دارد و از سوی دیگر، نیاز کاربران با دیجیتال‌سازی منابع دست‌اول برطرف نمی‌شد و البته از سوی پژوهشگران، نیازهای جدیدی درخواست شده بود. در این شرایط، محدودیت‌های سخت‌افزاری برطرف شده بود و امکان ارائه گسترده‌تر

نرم‌افزار جامع فقه ۳، اولین پروژه از گام سوم تولیدات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است. این مرکز، پیش از این در مسیر آماده‌سازی و تولید محصولات نرم‌افزاری خود، دو گام یا دو مرحله را پشت سر گذاشته است و اکنون با تولید نرم‌افزار جامع فقه ۳، وارد گام سوم شده است

اطلاعات به صورت سی‌دی و یا دی‌وی‌دی فراهم بود.

در این مرحله، مرکز نرم‌افزارهای جامعی همچون: جامع الأحادیث، جامع تفاسیر نور، جامع فقه اهل‌بیت(ع)، جامع اصول فقه و بسیاری از نرم‌افزارهای دیگر را تولید کرد و نیز محصولاتی مانند: حکمت، عرفان و جغرافیا را عرضه نمود که پیشوند جامع نداشتند، اما در موضوع خود،

کتابخانه جامعی بودند. این نرم‌افزارها، تقریباً پژوهشگر را از مراجعه به کتابخانه‌های پیرامون خود مستغنا می‌کرد؛ اما جامعیت آنها، نسبی بود. این مرحله، تقریباً از اوایل دهه هشتاد شروع شد و تا سال‌های اخیر ادامه داشت.

گام سوم: تولید نرم‌افزارهای جامع، فناورانه و هوشمند

در شرایط حاضر، با توسعه فناوری و دریافت‌های جدید از نیاز کاربران، مرکز گام سوم خود را آغاز کرده است. می‌توان گفت در این گام، نرم‌افزارهای مرکز از دو جهت تفاوت خواهد کرد: اول، از جهت منابع و جامعیت مطلق آنها نسبت به نرم‌افزارهای قبلی که جامعیت نسبی داشتند و دوم که بسیار مهم‌تر از اولی است، استفاده از فناوری‌های جدید جهت فراوری اطلاعات و تسهیل دسترسی به آنها. نرم‌افزار جامع فقه ۳، اولین محصول از این سری تولیدات مرکز است. در ادامه، به برخی از ویژگی‌های برجسته این دسته از محصولات اشاره می‌گردد.

مهم‌ترین ویژگی‌های محصولات نرم‌افزاری نور در گام سوم

۱. امکان روزآمد کردن منابع

در نرم‌افزارهای قبلی، ارتباطی بین مرکز و نرم‌افزاری که روی سیستم کاربر نصب می‌شد، وجود نداشت. این مشکل زمانی خود را بیشتر نشان می‌داد که اگر منابع جدیدی در آن موضوع شناسایی و آماده‌سازی می‌شد، امکان اینکه در اولین فرصت در اختیار کاربر قرار گیرد، وجود نداشت و کاربر باید سال‌ها صبر می‌کرد تا شاید نسخه جدید نرم‌افزار ارائه شود و او کتاب‌های جدیدتر را به دست آورد. اکنون در برنامه‌های جدید و در آغاز در برنامه جامع فقه ۳، با رویکردی که در زیرساخت این برنامه‌ها مد نظر قرار گرفته است، می‌توان در دوره‌های زمانی مشخص، کتاب‌های جدید را به برنامه اضافه کرد و کاربر نیز کتاب‌های مورد نظر و علاقه‌اش را دریافت کند و نرم‌افزار خود را به‌روزرسانی نماید.

بنابراین، چنانچه در بازار کتاب، منبع جدیدی ارائه شود، در اسرع وقت فعالیت‌های پردازشی روی آن انجام شده و به مجموعه نرم‌افزار جامع فقه ۳ اضافه خواهد شد.

زیرساخت‌های روزآمدسازی، در دو جهت قالب و محتوا آماده شده و در اختیار کاربران قرار دارد.

۲. جامعیت منابع

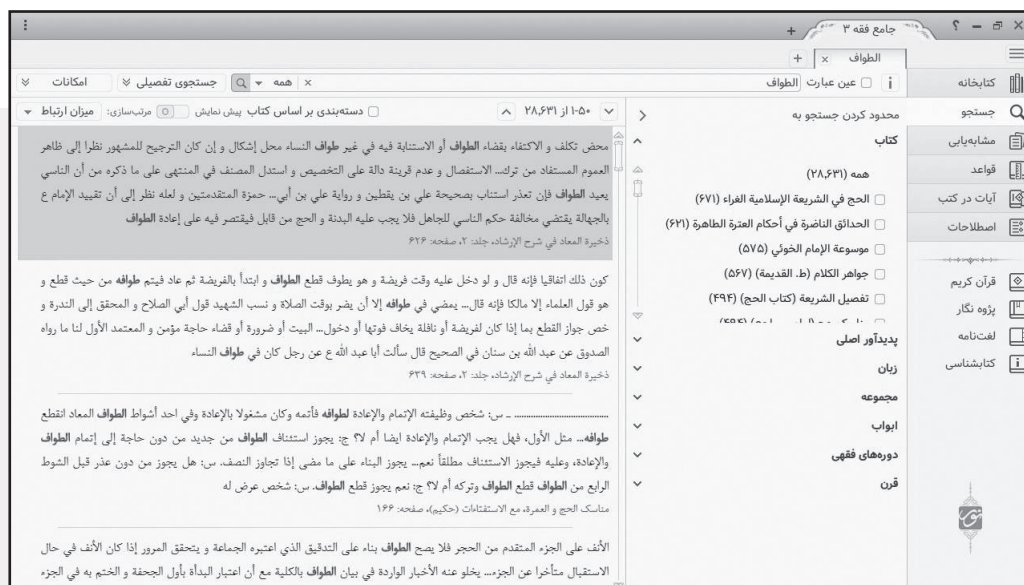
تعداد منابع در نرم‌افزار جامع فقه ۲، به ۱۲۰۰ عنوان کتاب می‌رسید که این عدد، در نرم‌افزار جامع فقه ۳، به ۱۹۵۱ عنوان کتاب رسیده است؛ یعنی حدود ۷۵۰ عنوان کتاب به این مجموعه اضافه شده است. تعداد مجلدات هم از حدود ۲۰۰۰ جلد، به ۳۸۹۱ جلد رسیده است. تقریباً می‌توان ادعا کرد، تمام آثار برجسته فقهی شیعه که تا به امروز تولید شده، در این نرم‌افزار ارائه شده است.

۳. غنی‌سازی‌های محتوایی

از ویژگی‌های برجسته نرم‌افزارهای تولیدی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در طول سال‌های گذشته، ویژگی پژوهش‌محور بودن آنهاست. این برنامه‌ها چون برای مخاطبان خاص، یعنی پژوهشگران و محققان تهیه می‌شوند، غالباً یک کتابخانه صرف نیستند؛ بلکه امکانات و قابلیت‌های پژوهشی مختلفی به تناسب نیاز محقق در آنها گنجانده شده است.

۴. مجموعه‌سازی

در این نسخه، امکان ایجاد مجموعه‌های مختلف بر اساس همه کتاب یا بخشی از آن وجود دارد. کاربران قادر هستند بر اساس ابواب فقهی یا بخش‌هایی از یک باب، قفسه‌های شخصی ایجاد

این هفت رساله یک مؤلف یا بیشتر داشته باشند؛ مانند کتاب «کلمات المؤلفین» که دارای موضوعات مختلفی در فقه، کلام و یا فلسفه است و منسوب به مؤلفان مختلف در ادوار گوناگون است. در نرم‌افزارهای قبلی، این مجموعه به صورت کلی، یک واحد اطلاعاتی بود و نمی‌شد که بخشی از آن را که مثلاً

نوشته شهید اول است، در دامنه جست‌وجو قرار داد؛ بلکه باید کل مجموعه، مورد جست‌وجو قرار می‌گرفت؛ حتی نام هریک از رساله‌ها هم در بین این مجموعه مغفول واقع می‌شد.

در این گام با توجه به توسعه فناوری‌ها، برای اولین بار کتاب‌ها به گونه‌ای ارائه شده‌اند که هویت اصلی کتاب حفظ گردیده و از برش خوردن آن جلوگیری شده است و در عین حال، کتاب‌هایی که در قالب رسائل ارائه شده‌اند، به طور مستقل ارائه گشته‌اند. حال، کاربر می‌تواند در این نرم‌افزار علاوه بر اینکه مثلاً کتاب «تقیه» شیخ انصاری را که در «مجموعه رسائل شیخ انصاری» منتشر شده، به راحتی در کتابخانه ببیند. همچنین، می‌تواند تنها همین رساله و یا این رساله و رساله‌های دیگر را به عنوان دامنه جست‌وجو انتخاب کند.

۷. به‌کارگیری ابزارهای هوشمند و فناورانه
فناوری‌های تحلیل و عرضه اطلاعات، دائماً در حال تحول و به‌روزرسانی است و در بعضی حوزه‌ها، جهش قابل توجهی رخ داده است. در بسیاری از مراکز مهم پردازش و تحلیل اطلاعات در جهان، بیشترین بهره را از پردازش‌های هوشمند و هوش مصنوعی برده‌اند و مرکز تحقیقات کامپیوتری در سال‌های اخیر، گام‌های بلندی در این زمینه برداشته است که لازم است این فناوری‌ها در اختیار کاربران قرار بگیرد.

کند و تمام مطالعات و تحقیقات و حتی جست‌وجوهای خود را منحصر در این مجموعه انجام دهند؛ مثلاً می‌توانند از کتاب مختلف فقهی، تنها باب خمس را انتخاب نموده و مطالعه کنند یا جست‌وجوی خود را روی آن متمرکز نمایند. حتی اگر مطالب مربوط به خمس در بعضی از کتاب‌ها به صورت متمرکز ارائه نشده باشد، باز هم برنامه با انتخاب باب خمس، بخش‌های مختلف آن کتاب را که صرفاً در موضوع خمس است، مورد جست‌وجو قرار خواهد داد.

۵. ایجاد محیط‌های متعدد پژوهشی

یکی از نیازهای کاربران، وجود محیط‌های متعدد پژوهشی است. یک پژوهشگر ممکن است به طور هم‌زمان روی چند پروژه پژوهشی کار کند. بنابراین، لازم بود برای چنین پژوهشگری چند محیط مختلف در یک نرم‌افزار ایجاد شود. گو اینکه او هم‌زمان چند نرم‌افزار را باز کرده و در یک محیط پژوهشی، مثلاً در خصوص دیه بانوان تحقیق می‌کند و تمامی قفسه‌ها و دامنه‌ها و جست‌وجوهای خود را بر اساس این پژوهش تنظیم کرده، هم‌زمان در محیط پژوهشی دیگر در موضوع مثلاً حکم ذمی، پژوهش می‌کند.

اگر بخواهیم این قابلیت را در فضای فیزیکی ترسیم کنیم، مانند این است که وی روی میز کار خود سی جلد کتاب باز نموده و کارهای مخصوص به یک پژوهش را انجام می‌دهد و هر زمان نیاز دارد، این میز را ترک کرده و به میز دیگری می‌رود که آنجا هم در خصوص پژوهشی دیگر کتاب‌های دیگری را آماده کرده است و منابع و یادداشت‌های مخصوص به آن را در اختیار دارد. چنین امکانی، نیاز بسیاری از پژوهشگران بود که توسط همکاران واحد توسعه نرم‌افزار در جامع فقه ۳ گنجانده شده است.

۶. هویت بخشی به رساله‌ها

ویژگی دیگر نرم‌افزار جامع فقه ۳، هویت‌بخشی به رساله‌هاست. توضیح مطلب اینکه در میان متون اسلامی، مجموعه‌ای از کتاب‌ها هستند که تحت عنوان رسائل یا مجموعه‌ها ارائه شده‌اند. قبلاً در ارائه این کتاب‌ها در فضای دیجیتال، مشکلات عدیده‌ای وجود داشت؛ برای مثال، کتابی که شامل هفت رساله است، ممکن است

مصنوعی و موضوعات پیچیده فنی است. با توجه به امکانات محدود مرکز، موتور جست‌وجوی قبلی مرکز، از امکانات محدودی برخوردار بود و صرفاً می‌توانست عین عبارت را بیابد؛ اما کار فراتر از این، به امکانات سنگینی نیاز داشت.

اکنون در این برنامه، از موتورهای جست‌وجوی قوی‌تری استفاده شده که بر اساس فناوری‌های روز دنیا نوشته شده و جست‌جویی قوی و هوشمند را که متناسب با متون عربی و فارسی است، رقم زده است. این کار، بسیار سخت و سنگین بود و نیاز به تکمیل و ارتقا داشت. با این حال، تمام تلاش دوستان ما این بود که در نسخه اول برنامه، این موتور جست‌وجو به کار گرفته شود و در حال حاضر، ارائه شده و پاسخ‌های در حد مطلوبی را به کاربر می‌دهد. البته این موتور جست‌وجو، در حال توسعه و به‌روزرسانی است و تصمیم بر آن است که در محدود زمانی سه یا چهار ماهه، به‌طور مداوم این موتور را ارتقا دهیم و در نسخه جدید، به صورت آنلاین در اختیار کاربران قرار گیرد تا کاربران بتوانند نرم‌افزار خود را به‌روزرسانی کنند.

بانک‌های اطلاعاتی متعددی متشکل از کلمات و قواعد و پیکرها در اختیار این موتور جست‌وجو قرار گرفته است تا قادر باشد کلمات را پیراسته‌سازی کرده، موضوع جست‌وجو را توسعه دهد. پیراسته‌سازی کلمات، کار فوق‌العاده سنگینی است. در جهان قوی‌ترین موتور استمر (Stemmer) یا همان موتور پیراسته‌ساز در زبان عربی، به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی اختصاص دارد. در این نرم‌افزار تلاش شده نهایت استفاده از این موتور انجام بگیرد. همچنین، سعی شده از سیستم مترادفات در این موتور استفاده شود که البته در آغاز راهیم.

همچنین، فست‌های بسیاری (به‌بوددهنده‌های جواب جست‌وجو) در کنار موتور جست‌وجو قرار دارد که می‌توانند به راحتی پاسخ‌های جست‌وجو را دسته‌بندی کنند؛ به عنوان مثال، چنانچه حکم دمی در اسلام جست‌وجو شود، فست‌ها به شما

چنانچه اشاره شد، از این پس، حجم اطلاعات نرم‌افزارها به صورت قابل توجهی افزایش می‌یابد. وقتی حجم اطلاعاتی که در اختیار کاربران قرار می‌گیرد، زیاد باشد، نیاز به ابزارهای هوشمند برای تحلیل و بازیابی آنها بیشتر احساس می‌شود؛ مثلاً اگر جست‌وجوی کاربر در بین چند کتاب باشد، تعداد نتیجه‌ای که جست‌وجو برای او خواهد آورد، آن قدر زیاد نیست که او را با مشکل مواجه کند؛ اما اگر کاربر در بین ۲۰۰۰ کتاب جست‌وجو کند، ممکن است با ۰۰۰.۲۰ پاسخ روبه‌رو شود. از این رو، برای دسته‌بندی پاسخ‌ها و رتبه‌بندی آنها، نیاز به ابزارهای جدید است.

همچنین، استخراج محتواهای خاص، مثل: آیات، روایات، قواعد، اعلام و یا اصطلاحات، و پردازش آنها، ایجاد ارتباط بین این محتواها و امکان مقایسه بین آنها، هر کدام می‌تواند کاربر را برای رسیدن به مطلوبش کمک کند. بنابراین، گام سوم مرکز، تولید محصولات جامع مطلق همراه با بهره‌مندی از فناوری‌های جدید در حوزه پردازش هوشمند و هوش مصنوعی است و نرم‌افزار جامع فقه ۳، اولین پروژه از نسل سوم نرم‌افزارها با این گونه امکانات است.

۸. موتور جست‌وجوی قوی و هوشمند

موتور جست‌وجو، از جمله پیچیده‌ترین و مهم‌ترین اجزای یک بانک اطلاعاتی است. امروزه، همگان به این مسئله اذعان دارند که قدرت شرکت گوگل در موتور جست‌وجوی آن است؛ به گونه‌ای که یک شرکت، بر پایه یک موتور جست‌وجو شکل گرفته است. موتور جست‌وجو، مبتنی بر بحث‌های: زبان‌شناختی، هوش

تعداد منابع در نرم‌افزار جامع فقه ۲، به ۱۲۰۰ عنوان کتاب می‌رسید که این عدد، در نرم‌افزار جامع فقه ۳، به ۱۹۵۱ عنوان کتاب رسیده است؛ یعنی حدود ۷۵۰ عنوان کتاب به این مجموعه اضافه شده است. تعداد مجلدات هم از حدود ۲۰۰۰ جلد، به ۳۸۹۱ جلد رسیده است. تقریباً می‌توان ادعا کرد، تمام آثار برجسته فقهی شیعه که تا به امروز تولید شده، در این نرم‌افزار ارائه شده است

۱۱. آسان‌سازی مسیر پژوهش

در این برنامه، امکانات و قابلیت‌های متعددی برای آسان‌سازی مسیر پژوهش محققان در نظر گرفته شده است؛ مثلاً آیات و قواعد فقهی مورد استناد در کتاب‌های فقهی، برچسب‌گذاری شده است و در ادامه، این کار در خصوص روایات هم انجام خواهد شد.

گاهی کاربر با موضوعی خاصی وارد پژوهش فقهی می‌شود و گاهی یک کتاب فقهی را مطالعه می‌کند؛ اما گاهی قصد دارد از مسیر منابع و ادله فقهی، وارد فقه شود؛ برای مثال، می‌خواهد ببیند در یک باب فقهی، کدام روایات مورد استناد قرار گرفته است؟ آیا روایت فقهی در کتب اربعه وجود دارد که مورد استناد فقهای شیعه قرار نگرفته باشد؟ آیا روایاتی در یک باب فقهی وجود دارد که فقهای شیعه به آن ارجاع نداده باشند؟ این کار، در حال انجام است تا در مرحله بعدی ارائه شود.

ثمره این کار، آن است که یک شرح جامع بر روایات فقهی در دسترس کاربران قرار خواهد گرفت. دیگر نباید تصور شود که تنها شرح روایات فقهی، محدود به منابعی مانند روضة‌المتقین یا لوامع صاحبقران یا الوافی است که غالباً به عنوان شرح تدوین شده‌اند؛ بلکه کافی است که محقق فهرست روایات را باز کند؛ خواهد دید که مثلاً مرحوم آیت‌الله خویی چه تعاملی با یک روایت داشته و یا مرحوم شیخ انصاری چه تعاملی با همان روایت داشته و توضیح ایشان در مورد روایت یا سند آن به چه صورت بوده است؟ این کار، فرآوری متون موجود با استفاده از هوش مصنوعی و پردازش هوشمند است.

در مجموع، برنامه‌های دیگری از جهات پژوهشی و فنی برای آینده این نرم‌افزار در نظر گرفته شده و در ادامه این گام، کارهای مطالعاتی برخی از آنها انجام شده و ان‌شاءالله، در نسخه‌های بعدی به آن افزوده خواهد شد. ■

می‌گویند فراوانی جواب‌ها بر اساس دورها (قدما، اقدمین، متأخرین) چگونه است و با انتخاب هر گروه، تنها جواب‌های آن دوره را خواهید داشت. یک فست، پاسخ‌ها را بر اساس ابواب فقهی دسته‌بندی می‌کند و فست دیگر، جواب‌ها را بر اساس مؤلف دسته‌بندی می‌کند و به شما می‌گوید این موضوع، در آثار فلان مؤلف چقدر مورد توجه بوده است.

۹. مشابهت‌یابی متون

یکی از نیازهای پژوهشی، بحث مشابهت‌یابی متون است که به صورت مستمر برای منظوره‌های مختلف پژوهشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. پژوهشگر نیاز دارد تا بداند سابقه یک مطلب چیست؟ و از کجا آمده است؟ و اگر مطلبی را از قدما پیدا کرد، آیا بعدها شخصی مطلبی بر آن افزوده است؟ و یا توضیح و تفصیلی در خصوص آن داده است یا خیر؟

در نسخه جدید جامع فقه، به این مهم پرداخته شده و قابلیت جدیدی به نام مشابهت‌یابی در این نرم‌افزار قرار گرفته که با تعیین درصد مشابهت، می‌توان عبارت یا پاراگرافی را مشابهت‌یابی کرد. همچنین، فست‌ها یا دسته‌بندی مطالب هم در این بخش فعال است تا بتوانیم مشابه یک مطلب را در زمان‌ها یا کتاب‌ها و یا مؤلفان مختلف به دست آورد.

۱۰. رابط کاربری

در دوره‌های گذشته، محدودیت‌های فنی اجازه نمی‌داد که مرکز بتواند همه نیازهای پژوهشی کاربران را برآورده سازد. بر همین اساس، برخی از قابلیت‌های مورد نظر کاربران یا امکانات مورد توجه سازندگان برنامه‌ها، به نسخه‌های بعدی و شرایط مناسب‌تر موقوف می‌شد.

خوشبختانه، این مسئله در نرم‌افزار جامع فقه ۳ به نحو مناسبی دنبال شد و به منظور توجه به همه ابعاد و امکانات مورد نظر، یک گروه متشکل از همکاران پژوهشی، فنی و گرافیک کار را دنبال کردند و نزدیک به ۳ ماه مستمر، تمامی نیازهای پژوهشی کاربران به کتاب و کتابخانه جهت مطالعه، جست‌وجو و یا فیش‌برداری را بررسی نمودند. نیازمندی‌های پژوهشگران در حدود ۲۰۰ عنوان دسته‌بندی شد و به تناسب این سند نیازمندی، معماری جدید نرم‌افزارهای نور پایه‌ریزی شد؛ به نحوی که در حال حاضر، می‌توان ادعا کرد تمام نیازمندی‌های یک کاربر، فراتر از آنچه در عالم فیزیکال فراهم است، مهیا گردیده و بر اساس آن، مناسب‌ترین رابط کاربری هم طراحی شده است. علاوه بر این، در این کار از هوش مصنوعی و پردازش هوشمند هم استفاده گشته است. در یک کلام، می‌توان گفت سرمایه بیست‌ساله تجربیات و یافته‌های فنی مرکز، به علاوه فعالیت سه‌ماهه این گروه، در تحلیل و طراحی نرم‌افزار جامع فقه ۳ ارائه شده است.

رابط کاربری در نرم‌افزار جامع فقه ۳، به طور کامل عوض شده و به لحاظ بصری، اتفاق بسیار خوبی در این نرم‌افزار رخ داده است. همچنین، به لحاظ دسترسی کاربران به محتوا، کار بسیار راحت شده است و سرعت نصب برنامه، سرعت جست‌وجو و سرعت مرور کتاب‌ها نیز بالا رفته است.